

Voćin - crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije

Voćin - Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary

Kristina Jelinčić
Gordana Mahović
Kristina Turkalj
Mirela Pavličić

Primljeno/Received: 08. 04. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 14. 05. 2009.

U okviru programa projekta "Voćin, Arheološki lokalitet franjevački samostan" kojega podupire Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u suradnji s Požeškom biskupijom, Institutom za arheologiju i Upravom za zaštitu kulturne baštine – Konzervatorskim odjelom u Požegi, Institut za arheologiju proveo je arheološko istraživanje na lokalitetu Voćin - crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije. Istraživanje je provedeno u razdoblju od 18. do 28. studenoga 2008. na površini od 60 m², u prostoriji sjeverno od zvonika crkve, u istočnom dijelu samostanskog kompleksa.

Ključne riječi: pravokutna prostorija, kamene profilacije, srednjovjekovni pod
Key words: rectangular room, stone profiles, medieval floor

Uvod

U okviru programa projekta "Voćin, Arheološki lokalitet franjevački samostan" kojega podupire Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u suradnji s Požeškom biskupijom, Institutom za arheologiju i Upravom za zaštitu kulturne baštine – Konzervatorskim odjelom u Požegi, Institut za arheologiju proveo je arheološko istraživanje na lokalitetu Voćin - crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije.

Voditeljica iskopavanja bila je mr. sc. Kristina Jelinčić, stručna suradnica-dokumentaristica Instituta za arheologiju, a zamjenica voditeljice bila je Gordana Mahović, diplomirana arheologinja i stručna suradnica-dokumentaristica Instituta za arheologiju. U iskopavanju su sudjelovale stručne suradnice, diplomirane arheologinje Instituta za arheologiju Kristina Turkalj koja je vodila nacrtnu dokumentaciju i Mirela Pavličić koja je vodila arheološku dokumentaciju. U istraživanje su se aktivno uključili i studenti Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu Anja Bertol i Denis Blažević te tehničar Marjan Ferenčević i šest fizičkih radnika. Veliku pomoć pri istraživanju pružio je susretljivi župnik Mladen Štibin te djelatnici REZ-a.

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 18. do 28. studenog 2008. na površini od 60 m². Najznačajniji nalaz bio je srednjovjekovni pod samostana ukrašen motivom rombova. Na toj se razini i stalo s iskopavanjem zbog velike hladnoće i smrzavanja tla koje onemogućava iskop osjetljivih arheoloških slojeva.

Pregled arheoloških istraživanja

Crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije u Voćinu bila je srušena u Drugome svjetskom ratu, za povlačenja Nijemaca. Za potrebe njezine obnove provedeno je probno istraživanje 1968. godine radi proučavanja graditeljske slojevitosti crkve. Ta istraživanja obavila je Dragica Nikolić, dipl. inž. arh., koja je tada radila u Konzervatorskom odjelu u Osijeku. Tom prilikom istražen je prostor zapadnog ulaza (portala) u crkvu, ulaz u samostan i potpornjak uz taj ulaz, neki dijelovi klaustara, vrata između crkve i samostana te potpornjak na južnom zidu svetišta crkve. Godine 2000. i 2001. djelatnica Gradskog muzeja Virovitica, Silvija

Salajić, dipl. arheologinja, provela je sondažna istraživanja i to pretežno na položajima prijašnjih sondi iz 1968. godine (Tomičić, Šiljeg, 2002, 5).

U lipnju i srpnju 2002. godine Institut za arheologiju proveo je arheološko-konzervatorska istraživanja, čiji je voditelj bio ravnatelj Instituta, prof. dr. sc. Željko Tomičić, a zamjenik dr. sc. Bartul Šiljeg. Tom prilikom istraženo je 225 m², unutar i izvan crkve, u ukupno šest sondi (četiri unutar crkve i dvije izvan nje) (Tomičić, Šiljeg, 2002; Tomičić, 2005).

Istraživanje 2008. godine

Arheološko iskopavanje provedeno je u prostoriji sjeverno od zvonika crkve u istočnom dijelu samostanskog kompleksa. Radi se o pravokutnoj prostoriji dimenzija 6,85 x 6,85 x 7,20 x 5,76 m (istok – jug – zapad – sjever), koja je vratima vezana sa zvonikom. Na istočnoj strani ta prostorija je imala apsidu, što je otkriveno prijašnjim istraživanjem (zahvaljujemo na usmenim podacima mr. sc. B. Vučiću Šnepergeru) koja ove godine nije otkrivena, budući da smo namjerno ostavili kontrolni stratigrafski profil.

Stratigrafska slika

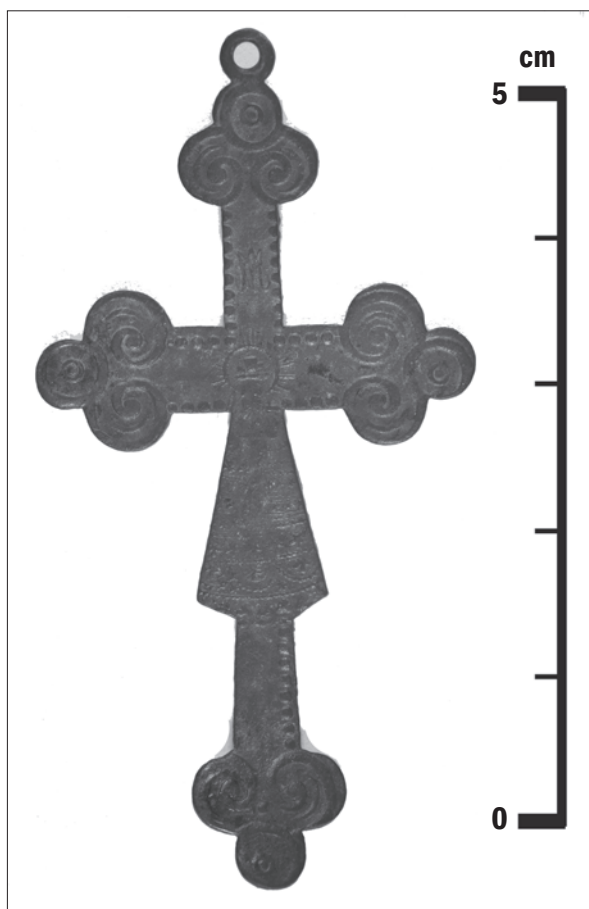
Prvi sloj na kojeg smo naišli bio je sloj šute SJ 173. Radi se o recentnom sloju i šuti koja je nastala nakon posljednjeg razaranja crkve u Domovinskom ratu. U taj sloj ukopana su tri recentna ukopa, SJ [177], SJ [179], SJ [181] (iz 2001. godine), nastala zbog potreba istraživanja arhitekture.

Veći ukop SJ [177] pruža se istok - zapad (6,8 m) od istočnog zida SJ 184 do zapadnog zida SJ 174. Dno tog ukopa na istočnom dijelu je na gotičkom podu SJ 185, a u zapadnom dijelu on je kopan do zdravice, odnosno ukopan je i u samu zdravicu, zbog potreba istraživanja zidova zvonika i njihovih temelja. Ukop je bio zapunjen šutom, a u njemu su pronađeni nalazi recentnog porijekla te rijetki ulomci srednjovjekovne keramike, životinjskih i dislociranih ljudskih kostiju. Lica zidova bila su

Plan 1. Situacijski plan sa srednjovjekovnim podom (crtež: Kristina Turkalj, Gordana Mahović)

Plan 1 Situation plan with medieval floor (drawing: Kristina Turkalj, Gordana Mahović)

Slika 1. Brončani križ – privjesak (foto: Kristina Jelinčić)

Fig. 1 Bronze cross – a pendant (photo: Kristina Jelinčić)

zaštićena geotekstilom, dok dno iskopa nije.

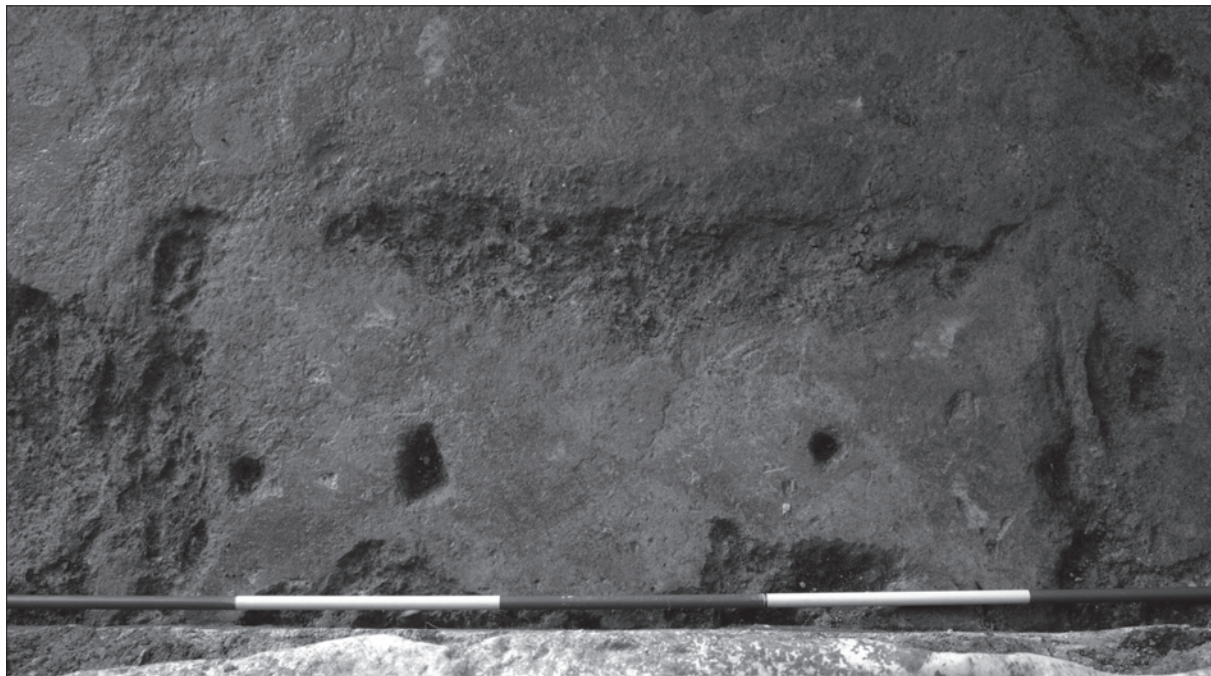
Ukopi SJ [179], i SJ [189] nastali radi istraživanja sjevernoga (SJ 175) i zapadnog (SJ 174) zida prostorije vrlo su plitki i uski te su i ukopi i zid bili zaštićeni geotekstilom.

Ispod sloja SJ 173, ukopa SJ [179] i [181] nalazio se sloj SJ 183, koji je nastao razaranjem crkve u vrijeme turske okupacije. Na južnoj strani presječen je ukopom SJ [177]. To je sloj šute miješan sa smeđom i crvenkastom zemljom s ugljenom te mrvljenom žbukom. Od nalaza iz ovog sloja ističu se kamene profilacije te znatna količina obrađenoga kamena. Kamene profilacije (rebra, ulomci prozora i sl.) izdvojene su kao posebni nalazi te su snimljeni totalnom stanicom. Obradeno kamenje pohranjeno je na lokalitetu kako bi se moglo iskoristiti u restauraciji i konzervaciji lokaliteta. U ovom sloju pronađena je i znatna količina srednjovjekovne keramike i pećnjaka, ali i novovjekovne glazirane keramike. Pored keramičkih nalaza, pronađeni su i manji ulomci stakla koji su mogli pripadati staklenim posudama, ali i prozorskom staklu. Od metalnih nalaza ističe se nalaz brončanoga križića (privjesak) (sl. 1.).

Ispod sloja SJ 183 nalazi se sloj smeđe zemlje sa sitnom šutom - SJ 187, koji se nalazi iznad gotičkog poda SJ 185. Pronađeno je malo nalaza, ulomci keramičkih posuda, stakla, amorfni ulomci bronce te dislocirane kosti. Za ovaj sloj pretpostavlja se da je istodoban sloju SJ 183, ali se zbog svoje konzistencije (sipka zemlja i usitnjena šuta) nalazi ispod njega.

Gotički pod SJ 185 (sl. 2.) nalazi se ispod sloja sitne šute SJ 187 i ukopa SJ [177], u jugoistočnom dijelu prostorije.

Radi se o kompaktnom sloju vapna sa sitnim šljunkom koji je na vrhu zaglađen. Na tu zaglađenu površinu urezani su motivi rombova. Podloga je bijele boje, a rombovi su bojani plavom i crvenom bojom, dok je dio ostavljen u bijeloj boji. Raspored rombova i boja daju dojam trodimenzionalno postavljenih kocki poslaganih jedna na drugu i jedna pored druge u

Slika 2. Detalj srednjovjekovnog poda SJ 185 (foto: Kristina Jelinčić)

Fig. 2 Detail of medieval floor SU 185 (photo: Kristina Jelinčić)

beskonačnom nizu (Plan 1). Pod je većim dijelom oštećen urušavanjem stropa i zidova prostorije, a ukrasi su najbolje očuvani uza same zidove prostorije, posebno uza sjeverni zid. Južno od sjevernog zida uočeno je pravilno oštećenje poda pravokutnog oblika, unutar kojeg se nalazi spomenuti dio dobro očuvanog poda. Pretpostavlja se da je tu bila smještena neka struktura koja je pod zaštitila. Zapadni dio poda i zida SJ 174 imaju očuvane tragove gorenja (sl.2).

U jugozapadnom dijelu prostorije pred ulazom u zvonik ukop SJ [177] je probio pod. U profilima tog ukopa vidljivo je kako je pod rađen i koji se slojevi sve nalaze ispod njega. Konstrukcija poda ima podlogu od vapna nejednake debljine ispod koje se nalazi podloga od smeđe gline, također nejednake debljine. Pod sa svoje dvije podloge nalazi se fizički iznad temelja sjevernog zida zvonika (SJ 190 - sjeverni zid zvonika, SJ 191 - temelj sjevernog zida zvonika) i iznad temelja zapadnog zida prostorije (zapadni zid SJ 174 i njegov temelj SJ 192). Ispod glinene podloge poda nalazi se crni sloj s mnogo ugljena i srednjovjekovne keramike. Kako se ove godine nije stiglo dignuti pod, ovaj sloj uočen je samo u profilima ukopa SJ [177] te je keramika o kojoj je riječ pronađena prilikom njegova poliranja. Ispod tog sloja nalazi se sivo-zeleni sloj s ugljenom koji je registriran pri istraživanju svetišta crkve 2002. godine (Tomičić, Šiljeg, 2002). Taj sloj nalazi se iznad zdravice.

Arhitektura

Zidovi istražene prostorije građeni su zajedno – međusobno, ali i sa zvonikom. U jugozapadnom dijelu nalazio se prolaz koji je vodio preko zvonika do svetišta crkve.

Južni zid prostorije je ujedno i sjeverni zid zvonika SJ 190. Građen je od obrađenoga i neobrađenoga kamena i žbuke, dužine je 6,85 m. Temelj zida, SJ 191, građen je od nepravilnoga velikoga kamenja i obilne žbuke, širi je od zida SJ 190 na sjevernoj strani za 0,35 m.

Zapadni zid prostorije SJ 174, građen je od obrađenoga i neobrađenoga kamena i žbuke. Dug je 7,2 m, a širok 1,02 m. Njegov temelj je SJ 192 i uži je od temelja južnog zida prostorije (SJ 191). Širi je prema istoku od zida SJ 174 za 0,18 m. Građen je na isti način od velikoga kamenja i obilne žbuke. Zid SJ 174 na svome istočnom licu ima djelomično očuvanu bijelu zidnu

žbuku. Na tom zidu očuvani su na nekim mjestima tragovi gorenja.

Sjeverni zid prostorije SJ 175 ima na južnom licu očuvanu bijelu zidnu žbuku. Na mjestima gdje ona nije očuvana, vidljivo je kako je zid građen od obrađenoga i neobrađenoga kamena i žbuke. Dug je 5,76 m.

Zid SJ 175 na istoku je spojen sa zidom SJ 189, koji se pruža sjever – jug i to je istočni zid prostorije koji je oštećen do razine poda i ispod njega. Zid skreće na istok u apsиду (prema arhitektonskoj dokumentaciji), a taj dio će se istražiti iduće godine. Nije u cijelosti otkriven budući da je na tom dijelu ostavljen kontrolni stratigrafski profil. Građen je od obrađenoga i neobrađenoga kamena i žbuke, dužine je 2,2 m, a istražen je u širini od 0,44 m.

Sjeverno od zvonika, a južno od apside, pruža se i zid SJ 184, građen od obrađenoga i neobrađenoga kamena i žbuke, dužine 3,6 m i širine 1 m. U taj zid ugrađena je kamena struktura SJ 188, duga 1 m, široka 0,5 m i visoka 0,21 m. Južni dio strukture je oštećen. Na istočnom dijelu, po sredini, nalazi se uklesani odvod. Kamena struktura ima uklesani recipijent te se pretpostavlja da se radi o umivaoniku za pranje ruku svećenika u liturgijske svrhe. Struktura je izrađena od jednoga kamena.

Pokretna arheološka građa

Među nalazima ističu se kamene profilacije. Najveći broj pronađen je u sloju šute SJ 183. Radi se o ulomcima rebara, prozora, dovratnicima i sl.

Pronađeno je i stakla u sitnim ulomcima. Kako se radi o malim ulomcima, teško je utvrditi radi li se o prozorskom staklu koje je pripadalo prozorima ove prostorije ili o ulomcima posuda.

Pronađeno je malo metalnih predmeta, a uglavnom se radi o kovanim čavlima i amorfnim predmetima izrađenim od bronce. Ističe se brončani okov (?) sa sitnim perforacijama i brončani križić s reljefno prikazanim Kristom na rasplu na jednoj strani, a s druge strane prikazana je Marija u zvonolikoj haljini s Isusom u naručju koji također ima zvonoliku haljinu (sl.1). Svaki od njih prikazan je s krunom na glavi. Odjeća im je ukrašena motivima smještenim u vodoravnim trakama. Iznad Marije nalazi se njezin monogram.

Najbrojniji su keramički nalazi, a radi se o ulomcima keramičkih posuda i pećnjaka. Oni se mogu datirati u razdoblje

kasnoga srednjeg vijeka, a manji dio ulomaka pripada novovjekovnom razdoblju, odnosno razdoblju turske okupacije.

Zaključak

Arheološko istraživanje lokaliteta Voćin - crkva Pohode- nja Blažene Djevice Marije 2008. godine provedeno je u istoč- nom dijelu samostanskog kompleksa. Istražena površina iznosila je 60 m², te je obuhvatila pravokutnu prostoriju sjeverno od zvonika. Najznačajniji nalaz ovogodišnjih istraživanja je gotički pod ukrašen motivom crvenih, plavih i bijelih rombova, izvede- nim bojanjem na zaglađenoj vapnenoj površini poda.

Predmeti koji su pronađeni u slojevima iznad gotičkog poda ne otkrivaju karakter same prostorije. Radi se uglavnom o keramičkim nalazima iz razdoblja srednjeg vijeka, ali i iz vre- mena turske okupacije. Ipak, zbog postojanja apside na istočnoj strani, činjenice što je prostorija vezana samo sa zvonikom, ali ne i s ostatkom samostana te postojanjem umivaonika, pretpo- stavlja se da je ovdje riječ o kapeli.

Zbog tragova gara na podu i zidovima, povijesnim po- datcima i arheološkim nalazima može se pretpostaviti kako je ova kapela stradala za vrijeme turske okupacije i da više nije ob- navljana.

Literatura

- Tomičić, Ž., Šiljeg, B., 2002., Izvješće o arheološkom istraživanju loka- liteta Župna crkva Pohodenja Blažene Djevice Marije u Voćinu, Zagreb (elaborat).
Tomičić, Ž., 2005., Istraživanje arheološke podloge crkve sv. Marije od Pohoda u Voćinu u: Voćin novi prilozi za povijesnu i kulturnu baštinu, Slatina, 85-97.

Summary

Archaeological excavations of the site in Voćin – Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary – were conducted as part of the project “Voćin, Fran- ciscan Monastery Archaeological Site”, supported by the Croatian Ministry of Culture in co-operation with the Požega Diocese, the Institute of Archaeology and the Cultural Heritage Protection Administration – Conservation Department, Požega. The excavations were conducted in the second half of November 2008 in the eastern part of the monastic complex, in a room that is physically connected to the bell-tower. The most significant find was the room’s medieval floor, decorated with rhombic motifs. Although the objects found in the layers above the Gothic floor give no indication of the room’s function, the existence of only one entrance – the one leading to the bell-tower, and that of an apse at the eastern side, suggests that it was the monastery’s chapel.